

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ РИНКУ

О. М. БАРИЛОВИЧ, кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
**Національний університет біоресурсів
та природокористування України**
E-mail: olena_prus@mail.ru

Анотація. Визначено чинники, методичні підходи та особливості процесу ціноутворення на продукцію сільського господарства у сучасних умовах. Зазначено природу формування ціни, яка пов'язана з існуванням т. з. диференціальної земельної ренти. Проаналізовано проблеми та особливості, які впливають на процес ціноутворення у сільському господарстві, зокрема: диспаритет цін, зниження частки виробника у роздрібній ціні, особливості структури ринку сільськогосподарської продукції, сезонне коливання цін, вплив погодних умов тощо.

Зазначено, що на рівень і структуру ціни впливає також вибір каналу й місця реалізації виробленої продукції. Наведено основні методичні підходи до формування ціни на сільськогосподарську продукцію в ринкових умовах, зокрема витратний, орієнтований на ринковий попит і орієнтований на конкуренцію. Зазначено, що найбільш поширеним на сьогодні є комбінований підхід, який передбачає визначення базової ціни, виходячи з витрат, і подальше її коригування з огляду на ринкову ціну, яка існує на ринку під час реалізації продукції.

Відзначено також, що в сучасних умовах зростає роль цінової політики сільськогосподарських підприємств, спрямованої на посилення їх конкурентоспроможності й підвищення ефективності виробничої та комерційної діяльності поряд із необхідністю державної підтримки сільськогосподарських підприємств, яка б забезпечувала підтримання попиту на продукцію сільського господарства засобами цінового регулювання.

Ключові слова: ціноутворення, сільськогосподарська продукція, ринок, методи формування ціни

Актуальність. На сучасному етапі розвитку аграрних підприємств України одним із основних завдань є вирішення проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Відомо, що ціна має істотний вплив на ефективність діяльності підприємства, оскільки від неї залежить і відшкодування витрат виробництва і прибуток підприємства. В умовах ринкової економіки успіх сільськогосподарських підприємств багато в чому залежить від того, наскільки грамотно й вдало вони встановлюють ціни на свої товари.

Проте нині повільність становлення процесу ціноутворення на сільськогосподарських підприємствах свідчить про відсутність дієвого теоретичного та методичного забезпечення прийняття рішень у сфері цінової політики, що часто призводить до серйозних прорахунків під час встановлення ціни, і, як наслідок, до значних збитків. Отже, є необхідність у вивченні принципів, методів та особливостей процесу ціноутворення в галузі та їх впливу на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливостям процесу ціноутворення в аграрній сфері присвячені праці багатьох вітчизняних учених, зокрема Ю. П. Воскобійника, В. Я. Месель-Веселяка, Л. В. Молдавана, Б. І. Пасхавера, О. М. Шпичака та інших. Проте, на нашу думку, питання формування ціни у сільському господарстві потребують подальшого вивчення та опрацювання.

Мета дослідження – визначення чинників, методичних підходів та особливостей процесу ціноутворення на продукцію сільського господарства у сучасних умовах.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання сучасної ринкової ситуації, в якій функціонують сільськогосподарські підприємства, метод теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу для окреслення теоретичного підґрунтя дослідження процесів ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, визначення методів ціноутворення та обґрунтування доцільності їх застосування, системний підхід до визначення чинників ціноутворення та взаємозв'язків між ними.

Результати дослідження та їх обговорення. Перехід України до нових економічних відносин, що базуються на ринкових принципах ведення господарства, зумовив необхідність кардинальних змін у підході до виробничої та комерційної діяльності аграрних підприємств. У ринкових умовах ціна, як правило, встановлюється на основі співвідношення між попитом та пропозицією. Проте, слід зауважити, що, окрім попиту і пропозиції, у сільському господарстві є ціла низка чинників, що впливають на процес ціноутворення та рівень цін.

Насамперед слід зазначити природу ціни, а отже, і формування прибутку сільськогосподарським виробником. Вона пов'язана з існуванням так званої диференціальної земельної ренти. Суть її полягає в тому, що ціни на сільськогосподарську продукцію формуються за витратами на гірших за родючістю землях, а, відповідно, на кращих ділянках виникає надприбуток – рента. Однак, у зв'язку зі складністю визначення цін на сільськогосподарську продукцію по гірших землях, вони не набули практичного поширення у чистому вигляді, а формуються здебільшого за середніми витратами [1, с. 5]. Як наслідок, це загострює проблему диспаритету цін на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси, які використовуються у процесі її виробництва.

Зазначена проблема виникла у результаті реформування власності й переходу до ринкових економічних відносин та відсутності контролю цього процесу з боку держави. Така неконтрольованість призвела до

щорічного збільшення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію і цін на ресурси промислового походження, які використовувались у процесі виробництва.

Значне відставання приросту цін на сільськогосподарську продукцію призвело до суттєвого скорочення її виробництва. Особливо це стосується тваринницької продукції. Так, упродовж 25 років поголів'я ВРХ скоротилося на 85% (у тому числі корів на 74%), свиней – на 64%, овець та кіз – на 84% (рис. 1) [2, с. 12].

На погіршення стану сільськогосподарських товаровиробників вплинула також і зміна структури розподілу сільськогосподарської продукції та зниження частки товаровиробника в роздрібній ціні. Ситуація з господарствами населення виглядає ще більш критичною, оскільки вони збувають свою продукцію в основному посередникам за ціною значно нижчою за ціну закупівлі у сільськогосподарських підприємств.

Таке вигідне становище підприємств сфери переробки можна пояснити особливістю структури ринку, на якому вони функціонують. За своєю суттю він є олігопольним. Це означає, що підприємства мають певні можливості щодо впливу на ціни. У сільськогосподарського товаровиробника такого впливу на ціноутворення немає, адже ринки сільськогосподарської продукції є максимально наближеними до ринків досконалої (чистої) конкуренції, крім того, ціна на продукцію сільського господарства значною мірою залежить від різноманітних посередників, трейдерів і переробників [3, с. 41].

Загалом у сфері сільського господарства існують такі основні підходи до формування ціни, як витратний, орієнтований на ринковий попит та орієнтований на конкуренцію [4, с. 218]. Сутність витратного підходу полягає у визначенні ціни, яка б відображувала сукупні витрати підприємства на виробництво продукції та відшкодовувала йому ці витрати з отриманням певного відсотка прибутку. Проте, встановлення цін лише із застосуванням цього підходу без орієнтації на ринковий попит призводить до труднощів із реалізацією продукції у випадку, якщо ціна виявляється вищою за ринкову та недоотримання прибутку, в іншому разі, якщо вона виявляється нижчою, ніж середньоринкова.

Відповідно до підходу, орієнтованого на ринковий попит, товаровиробник формує ціну на рівні ринкової, регулюючи при цьому свої витрати підвищенням продуктивності праці, якості продукції та зниженням її собівартості, що є головним чинником економічної ефективності виробництва. Підхід, орієнтований на конкуренцію, передбачає наявність дієвої біржової системи, яка дає змогу отримати інформацію про поточну ринкову ціну та широке застосування біржових контрактів.

Більш широкого застосовування у сучасних умовах набув комбінований підхід, який передбачає визначення базової ціни, виходячи з витрат і подальше її коригування з огляду на ринкову ціну, яка існує на ринку під час реалізації продукції. Базова ціна формується на основі сукупних витрат виробництва, які включають собівартість, витрати на транспортування та реалізацію. Надалі у процесі ціноутворення до цієї

суми додаються податкові відрахування, інші обов'язкові платежі та нормований обсяг чистого прибутку. Встановлена таким чином ціна порівнюється з реальною ринковою ціною і коригується у бік зменшення чи збільшення. Тобто, реальна ціна реалізації формується під впливом дії законів вартості, попиту та пропозиції [4, с. 222).

На рівень і структуру ціни впливає також вибір каналу й місця реалізації виробленої продукції. Найнижчими є ціни у разі продажу продукції безпосередньо на місці її виробництва. У цьому випадку товаровиробник не несе витрат на зберігання й транспортування продукції до місця продажу. Зважаючи на це, виробникові іноді більш доцільно реалізувати вирощену продукцію переробному підприємству у повному обсязі, навіть незважаючи на значну різницю в цінах (див. таблицю). Це стосується передусім овочів, 53,3% яких потрапляє на переробку, а також винограду (52,7%), плодів та ягід (24,3%).

Середні ціни реалізації продукції рослинництва за окремими напрямками у 2015 році, грн/т*

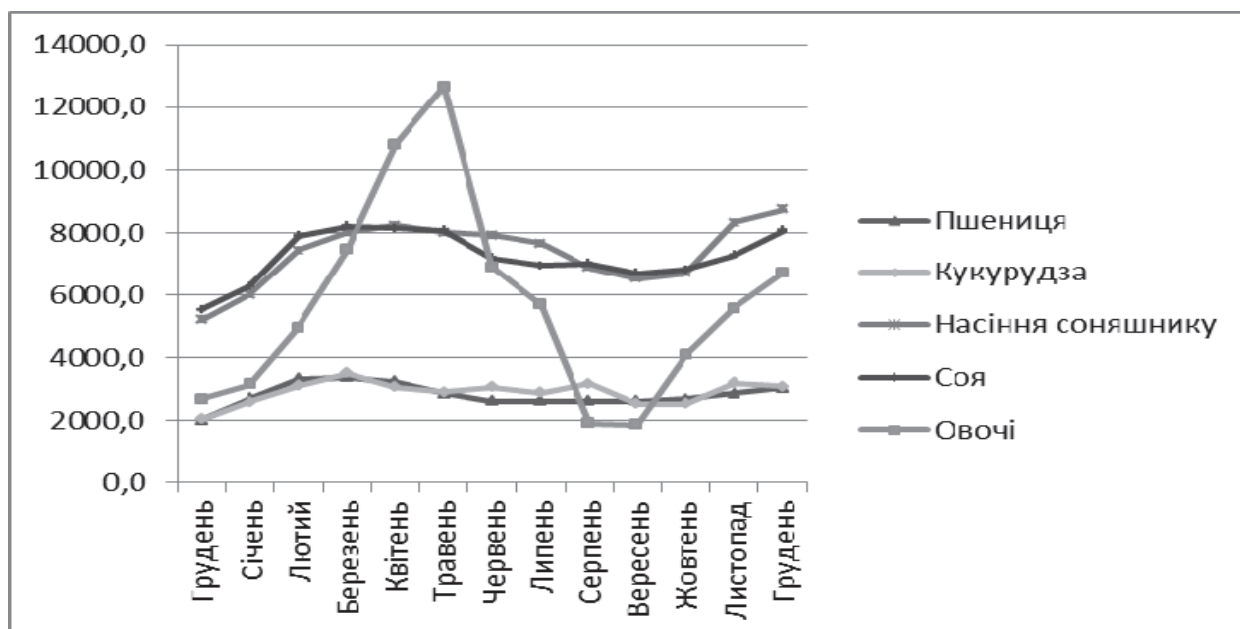
Найменування продукції	Середні ціни реалізації		У тому числі за напрямками реалізації				
	2015 р.	2015 р. у % до 2014 р.	переробним підприємствам	населенню в рахунок оплати праці	пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнових пайів	на ринку, через власні магазини, ятки, палатки	іншим господарюючим суб'єктам
Зернові культури	2912,1	161,7	3001,0	1776,0	1909,7	2406,1	2965,3
Олійні культури	7531,5	185,4	7505,9	3571,0	4404,0	6967,3	7549,9
Цукрові буряки	788,6	159,6	796,6	690,9	-	-	741,4
Картопля	2436,3	112,1	1604,7	1959,8	2149,2	1939,8	2522,3
Овочі	3903,4	155,2	1695,9	2424,0	3428,2	5927,9	6459,9
Плоди та ягоди	5894,5	242,7	4322,1	3666,2	4411,0	6479,3	6394,5
Виноград	6450,3	195,2	7253,2	2300,5	-	8449,6	5540,2
Баштанні культури	1059,2	94,6	-	776,7	613,4	652,1	1145,2

*Джерело: складено за даними [5, с. 8].

Проаналізувавши ціни та обсяги реалізації зернових за окремими каналами можна зробити висновок: незважаючи на те, що середня ціна їх реалізації переробним підприємствам є найвищою, частка цього каналу у структурі реалізації становить лише 3,3%, основна маса зерна реалізується за іншими напрямками – 90,5% (найвищим є обсяг реалізації кукурудзи – 94,1%) [5, с. 7]. Те саме спостерігається й щодо олійних

культур – на переробні підприємства надходить лише 5,9% від усього обсягу реалізації олійних культур. Така ситуація пояснюється значною експортною орієнтацією зернових і олійних, цінова динаміка щодо яких здебільшого залежить від кон'юнктури світового ринку, ніж від купівельної спроможності населення країни. Зважаючи на це, навіть у період значних інфляційних процесів та девальвації національної валюти експортоорієнтовані культури опиняються у більш сприятливих цінових умовах, ніж орієнтовані на внутрішній ринок.

Ще однією особливістю, яка значною мірою впливає на ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, є сезонне коливання цін. Зокрема, на зернові, соняшник, овочі, баштанні культури ціни значно знижуються під час і одразу після збирання врожаю, а найбільш істотне їх підвищення спостерігається з наближенням наступного збирального сезону (див. рисунок).

Динаміка цін реалізації основних зернових, олійних культур та овочів протягом грудня 2014 – грудня 2015 років, грн/т*

**Джерело: побудовано за даними [5].*

На окремі види тваринницької продукції сезонне коливання цін пов'язане зі зміною обсягів виробництва й пропозиції продукції протягом року. Так, на молоко та яйця ціни зростають восени, коли зменшується надій на корову і знижується несучість курей. Найвищий рівень цін на свинину спостерігається у період великодніх і різдвяних свят, водночас, влітку і у період довгих постів ціни знижуються.

У процесі ціноутворення на сільськогосподарську продукцію слід також враховувати той факт, що ціни на неї значною мірою залежать від погодних умов. Тобто, якщо рік був урожайним, це призводить до підвищення пропозиції і, як наслідок, ціни знижуються. І навпаки – у неврожайні роки пропозиція даного товару зменшується і, відповідно, ціни

підвищуються. Тому, за умови задовільного врожаю у самого товаровиробника, часто більш вигідною для нього є реалізація виробленої продукції саме у неврожайні роки.

Висновки і перспективи. Отже, ціни на сільськогосподарську продукцію чутливо реагують на вплив цілої низки економічних, соціально-політичних, погодних, технологічних та інших чинників і є визначним фактором, що впливає на розвиток галузі та, відповідно, на стан продовольчої безпеки країни. Значна нестабільність і слабка прогнозованість динаміки цін реалізації продукції сільського господарства знижують інвестиційну привабливість аграрного сектору й посилюють існуючі диспропорції в розвитку окремих його складових.

Саме тому виникає нагальна необхідність у державній підтримці сільськогосподарських підприємств, яка була б спрямована на відшкодування витрат і підтримання попиту на продукцію сільського господарства засобами цінового регулювання. Водночас, надмірний контроль над цінами порушує механізм ринкового ціноутворення на основі взаємодії законів попиту і пропозиції, що обмежує цінову конкуренцію в галузі. У такій ситуації зростає роль цінової політики сільськогосподарських підприємств, спрямованої на посилення конкурентоспроможності й підвищення ефективності їх виробничої та комерційної діяльності.

Список літератури

1. Шпичак О. М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 3–10.
2. Тваринництво України 2015 : статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенко ; Державна служба статистики України. – К. : [Держстат України], 2016. – 212 с.
3. Барілович О. М. Особливості ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О. М. Барілович // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – № 181, ч. 4. – С. 38–44.
4. Коваленко О. Ю. Цінова конкурентоспроможність та особливості процесу ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції / О. Ю. Коваленко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 218–226.
5. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2015 році : статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенко ; Державна служба статистики України. – К. : Держстат України, 2016. – 109 с.

References

1. Shpychak, O. M. (2012). Teoretyko-metodologichni aspekty tsinoutvorenniya na sil's'kogospodars'ku produktsiyu [Theoretic-methodological aspects of pricing of agricultural produce]. Ekonomy of AIC, 1, 3–10.
2. Prokopenko, O. M. ed. (2016). Tvarynnytstvo Ukrayiny 2015: statystychnyy zbirnyk [A stock-raising of Ukraine of 2015: statistical collection]. Government service of statistics of Ukraine. Kyiv: Derzhstat Ukrayiny, 212.

3. Baryl'ovych, O. M. (2013). Osoblyvosti tsinoutvorenniya na sil's'kogospodars'ku produktsiyu [Features of pricing on agricultural produce]. Scientific announcer of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Economy, agrarian management, business, 181, 38–44.

4. Kovalenko, O. Yu. Tsinova konkurentospromozhnist ta osoblyvosti protsesu tsinoutvorenniya na rynku sil's'kogospodars'koyi produktsiyi [Price competitiveness and features of process of pricing at the market of agricultural produce]. Innovative economy, 3, 218–226.

5. Prokopenko, O. M. ed. (2016). Realizatsiya produktsiyi sil's'kogospodars'kymy pidpryyemstvamy u 2015 rotsi: statystychnyj zbirnyk [Realization of products by agricultural enterprises in 2015: statistical collection. Government service of statistics of Ukraine. Kyiv: Derzhstat Ukrayiny, 109.

ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ НА ПРОДУКЦИЮ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УСЛОВИЯХ РЫНКА

Е. М. Барилевич

Аннотация. *Определены факторы, методические подходы и особенности процесса ценообразования на продукцию сельского хозяйства в современных условиях. Отмечена природа формирования цены, которая связана с существованием т. н. дифференциальной земельной ренты. Проанализированы проблемы и особенности, влияющие на процесс ценообразования в сельском хозяйстве, в частности: диспаритет цен, снижение доли производителя в розничной цене, особенности структуры рынка сельскохозяйственной продукции, сезонное колебание цен, влияние погодных условий.*

Отмечено, что на уровень и структуру цены влияет также выбор канала и места реализации произведенной продукции. Приведены основные методические подходы к формированию цены на сельскохозяйственную продукцию в рыночных условиях, в частности расходный, ориентированный на рыночный спрос и ориентированный на конкуренцию. Отмечено, что наиболее распространенным на данное время является комбинированный подход, который предусматривает определение базовой цены, исходя из расходов, и дальнейшая ее корректировка, учитывая рыночную цену, которая существует на рынке во время реализации продукции.

Также отмечено, что в современных условиях растет роль ценовой политики сельскохозяйственных предприятий, направленной на усиление их конкурентоспособности и повышение эффективности производственной и коммерческой деятельности наряду с необходимостью государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий, которая бы обеспечивала поддержание спроса на продукцию сельского хозяйства средствами ценового регулирования.

Ключевые слова: *ценообразование, сельскохозяйственная продукция, рынок, методы формирования цены*

PRICING OF AN AGRICULTURAL PRODUCE IN MARKET CONDITIONS

O. M. Barylovych

Abstract. *Certain factors, methodical approaches and features of process of pricing of the agricultural products in modern terms are described in the article. Nature of forming of price that is related to existence of so-called differential land rent is marked. Problems and features that influence the process of pricing in agriculture are analysed. Among them: disparity of prices, decline of share of producer in the suggested retail price, features of structure of agricultural produce market, seasonal price-wave, influence of weather terms and others like that.*

It is indicated that choice of channel and place of realization of products also influences the level and pattern of prices. Basic methodical approaches to forming of price on an agricultural produce in market conditions are brought, in particular, expense oriented, oriented to market demand and oriented to the competition. It is marked that more widespread is the combined approach that encompass determination of base price on the base of expense and adjusting it taking into account a market price that exists on the market at the time of realization of products.

It is indicated that the role of the price policy of agricultural enterprises, aimed at strengthening of their competitiveness and increase of efficiency of productive and commercial activity grows in modern terms. There is also a necessity of state support of agricultural enterprises that would provide maintenance of demand of the agricultural products by means of the price adjusting.

Keywords: *pricing, agricultural produce, market, methods of forming of price*